

KREDIT MODUL TIZIMIDA TALABALARNI OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA O'QITISHNING DOLZARBLIGI

Urakboyev Bekzod Toshtemitovich

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti

fizika-matematika fakulteti tyutori

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7181598>

Annotatsiya: ushbu maqolada kredit modul tizimi haqida tushunchalar yoritilganligi bilan bir qatorda ushbu tizimda talaba shahsini individual yo'nalganligini oshirish, ta'limni talaba shahsi o'zlashtirish qobiliyatiga moslashtirib tashkil etish haqida so'z boradi. Ushbu maqoladan tegishli soha vakillari nazariy ma'lumot sifatida foydalanishlari mumkin.

Kalit so'zlar: kredit modul tizimi, individual ta'lim, ta'lim trayektoriyasi, ta'limda shaffoflikka erishish, ta'limda moslashuvchanlik, talabaga yo'naltirgan ta'lim, talaba shaxsi.

Ta'limning globallasuvi va xalqarolashuvi oliy ta'limda o'qitish jarayonini tashkil etish tizimiga ham o'zgartirishlar kiritishni talab etmoqda. Ayniqsa, oliy ta'limda raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash talabalarning maksimal mustaqilligini qo'llab-quvvatlash, egallangan bilimlarni amaliyotda samarali qo'llay olish layoqatini rivojlantirishni taqozo etadi. Bu esa, oliy ta'lim jarayonini xalqaro standartlarga javob beradigan pedagogik tizim asosida tashkil etish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Ana shu maqsadda O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasida Oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o'tkazish ustuvor vazifa etib belgilandi. Pedagogika Oliy ta'lim muassasalarida esa 2020-2021 o'quv yilidan mazkur tizim asosida o'quv jarayonini tashkil etish va amalga oshirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilab berildi.

Ta'limdagi islohotlar kelajakda kata samaralar berishini rivojlangan mamlakatlar tajribasi yaqqol isbotlab turibdi. Bugun mamlakatimizda aynan ta'lim sohasiga yangicha boshqaruv tizimlarini joriy etish, ta'lim jarayonini tashkil etish darajasini jahon tajribasi asosida rivojlantirish, ta'lim sifatini oshirish va kelajak mutaxassislarning mustaqilligi va mas'uliyatini rivojlantirish dolzarb masalaga aylangan. Ayni shu maqsadlarni ko'zda tutgan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoniga muvofiq "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish" Kontsepsiyasida oliy ta'lim muassasalarining deyarli 85 %i 2030 yilgacha o'quv jarayonini bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o'tkazishi ustuvor vazifa etib belgilandi. Oliy ta'limni rivojlantirishga qaratilgan mazkur bosh

konsepsiyada yaqin istiqbolda Respublikadagi kamida ta'lim muassasalarini xalqaro e'tirof etilgan tashkilotlar(Quacquarelli Symonds World University Rankings, Times Higher Education yoki Academic Ranking of World Universities) reytingining birinchi 1000 ta o'rinidagi oliy ta'lim muassasalari ro'yxatiga kiritishga erishish maqsad etib belgilab qo'yildi. Pedagogika oliy ta'lim muassasalarida esa 2020-2021 o'quv yilidan mazkur tizim asosida o'quv jarayonini tashkil etish va amalga oshirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilab qo'yildi. Bu esa mamlakatimiz ta'lim tizimi ta'lim falsafasining o'zgarish bosqichida turganligidan dalolat beradi. Bugun zamonaviy ta'limning takomillashgan tizimi deya ta'riflanayotgan o'qitishning modulli-kredit ko'rinishi o'zlashtirishni nazorat qiluvchi turdan o'zini o'zi nazorat qiluvchi – rag'batlantiruvchi turga o'tishni anglatadi, nazarimizda.

O'qitishning kredit-modul tizimi – modulli o'qitish texnologiyalari va ECTS (ingl. European Credit Transfer and Accumulation System – kursdan kursga o'tish va ball to'plashning Evropa tizimi) sinov kreditlari birligida amalga oshiriladigan o'quv jarayonini tashkil etish modeli;

“Kredit” tushunchasi o'zida kasbiy tayyorgarlik mazmunida o'quv fanlari ulushini hisobga olish imkonini beruvchi miqdoriy tavsifni o'zida ifoda etadi. Kredit u yoki bu kursni yoki yaxlitlikda ma'lum bir ta'lim dasturini o'zlashtirish uchun zarur o'quv yuklamasi va unga ajratilgan vaqtni aniqlash uchun zarur.

Oliy ta'limga nisbatan qo'llanilganda “modul” deganda o'quv fanlari bo'yicha ta'lim dasturlarini mustaqil, mantiqiy tugallangan qismi nazarda tutiladi. Modul fanning ma'lum tugallangan qismi yoki yaxlitlikda fanning o'zi; modul o'zida bir qancha kurslarni qamrab olishi mumkin. Modul tarkibiga kiruvchi informatsiya didaktik maqsadga erishish uchun aniq tuzilish va yaxlitlikka ega keng ko'lamdagi murakkablikni aks ettiradi. Modul tuzilmasida majburiy tayanch komponent va variativ qism mavjud bo'ladi. Modul ma'lum bir fan sohasi haqidagi yaxlit tasavvurlarni hosil qiladi va mazkur modulni o'zlashtirish yakunida talaba o'zida namoyon qilishi lozim bo'lgan aniq kompetensiyalarni belgilash imkonini beradi. Har bir talaba mustaqil yoki maslahatchi (tyutor) yordamida namunaviy reja asosida o'zining yillik individual rejasini tuzadi. Unga informatsion paket (tanyach o'quv rejasi (elektiv fanlar katoligi bilan birga), o'quv dasturlari, o'quv mashg'ulotlari turlari, maslahatlar grafigi) bilan tanishish imkoniyati beriladi.

Ta'lim sifati – ta'lim jarayonining turli qatnashchilarini o'quv muassasasi tomonidan ko'rsatilgan ta'lim xizmatlaridan qoniqish darajasi yoki ta'limda qo'yilgan maqsad va vazifalarga erishganlik darajasi .

1987 yilda Yevropa ittifoqining London sammiti davomida ittifoq a'zo mamlakatlari OTMlari o'rtasida talabalar almashinuvini qo'llab quvvatlovchi

ERASMUS dasturi tashkil etiladi va Yevropa ittifoqi davlatlari universitetlarida o'qiyotgan talabalar bir yil yoki bir semester davomida boshqa a'zo davlatlar hududiga o'zaro almashlash bo'yicha ta'lim olish sifatini kengaytiradilar. Lekin bu tizimning asosiy muammosi bu talabalar xorijda o'rgangan fanlarni o'z universitetiga qaytgandan so'ng tegishli ta'lim darajasini qo'lga kiritishlari uchun tan olinishga erishish edi. Lekin amalda a'zo davlatlar universitetlari o'quv dasturlarini vaqt, yuklama va mohiyat jihatidan qiyoslash jihatida mavjud emas edi. Bu muammoning yechimi sifatida ERASMUS dasturi 1989 yilda Amerika kredit tizimi va Niderlandiya oliy ta'lim tizimiga asoslanga holda yangi kredit modul tizimi qoidalarini ishlab chiqishdi va uni European Credit Transfer System (ECTS) deb nomladilar.

Ta'limni insonparvarlashtirish, tabaqalashtirish va demokratlashtirish ta'lim tizimini yanada moslashuvchan, o'zgaruvchan va ochiq qildi. Natijada, talabalarning o'zlari shaxsiy ehtiyojlari va intilishlariga to'liq javob beradigan individual ta'lim traektoriyalarini tanlashlari uchun zarur shart-sharoitlar paydo bo'ldi.

Psixologik-pedagogik tadqiqotlarda muammoli-refleksiv va faoliyatga asoslangan yondashuvlarga muvofiq talabalarning individual ta'lim traektoriyalarini shakllantirish muammosini rivojlantirishga muhim hissa qo'shilgan. Vaysman, V.V. Davydova, I.A. Zimnyaya, I.S. Kon, V.D. Shadrikov, I.O. Yakimanskaya, A.B. Xutorskiy va boshqalar. Maktab o'quvchilarining individual ta'lim traektoriyalari L.Ya.ning asarlarida shaxsan muhim faoliyatni amalga oshirish bilan bog'liq. Dorfman, I. Ya. Lerner va C.B. Vorobieva va boshqalar. Ta'limning individual traektoriyasi ta'limda har bir o'quvchining shaxsiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishning shaxsiy usuli deb hisoblaydilar.

Individual ta'lim tendentsiyasi me'yoriy hujjatda – oliy ta'limning asosiy o'quv rejasida aks ettirilgan bo'lib, unga ko'ra talaba komponenti uchun individual soatlar ajratilishi nazarda tutilgan. "Talaba komponenti" faqat talaba bilan individual ishlash bilan cheklanmaydi. Ammo bu atama nafaqat olimlarning, balki ta'lim tashkilotlari ma'muriyati va o'qituvchilarining tushunchasini talabaning o'z ta'limidagi rolini tan olishga imkon beradi. Gap nafaqat ta'limning individual mazmunini tanlashda, balki o'quvchining o'z ta'lim uslubini, uning g'oyaviy asoslarini, optimal sur'at va ritmni tanlash qobiliyati, diagnostika va natijalarni baholashda hamdir.

Ta'limning individual xususiyatlari va tabiatini hisobga olish boshlang'ich maktabda allaqachon zarur. Har bir talabaga barcha o'quv fanlarini rivojlantirish uchun o'z ta'lim traektoriyasini yaratish imkoniyati beriladi. O'qitishning vazifasi o'quvchining ijodiy rivojlanishining individual zonasini ta'minlashdan iborat

bo'lib, u har bir bosqichda o'zining individual fazilatlarini va qobiliyatiga tayangan holda ta'lim mahsulotlarini yaratishga imkon beradi.

Ta'limning individual traektoriyasi tegishli faoliyatni amalga oshirish orqali o'quvchining ta'limdagi shaxsiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish natijasidir. Talabalarning talabalarga yo'naltirilgan ta'limini tashkil etish quyidagi huquq va imkoniyatlarni amalga oshirishni maqsad qilib qo'yadi:

Talabalarga yo'naltirilgan ta'limning asosiy vazifasi - har bir talaba tomonidan insoniyatning umume'tirof etilgan yutuqlari bilan bog'liq bo'lgan o'z ta'limining individual traektoriyasini qurishdir. Talabaning bilim olishi faqat shaxsiy maqsadlariga erishish bilan cheklanmaydi. Talabaning o'quv mahsulotlari namoyish etilgandan so'ng ular madaniy-tarixiy hamkasblari bilan taqqoslanadi. Ushbu bosqich tegishli maqsadlarni belgilash bilan yangi o'rganish tsiklini keltirib chiqarishi mumkin. O'qitishning refleksiv-baholash bosqichida o'quvchining faoliyatining individual natijalariga ham, o'rganilayotgan umumiy madaniy yutuqlarga, shu jumladan ta'lim standartlariga ham tegishli ta'lim mahsulotlari aniqlanadi.

Individual traektoriya bo'yicha mashg'ulotlarni tashkil etish maxsus metodologiya va texnologiyani talab qiladi. Zamonaviy didaktikada bu muammoni hal qilish uchun odatda ikkita qarama-qarshi usul taklif etiladi, ularning har biri individual yondashuv deb ataladi.

Birinchi usul - o'qitishning differentsiatsiyasi bo'lib, unga ko'ra har bir o'quvchiga individual yondashish, u o'rganayotgan materialni murakkablik darajasi, yo'nalishi bo'yicha farqlash taklif etiladi. Buning uchun talabalar odatda guruhlarga (turlari bo'yicha: qobiliyatli, o'rtacha, orqada qolgan) yoki darajalarga (yuqori, o'rta, past) bo'linadi.

Ikkinchi usul har bir talabaning o'z ta'lim yo'li u o'rganadigan har bir ta'lim sohasiga nisbatan qurilganligini nazarda tutadi. Boshqacha qilib aytganda, har bir talaba barcha o'quv fanlarini o'zlashtirish uchun o'z ta'lim traektoriyasini yaratish imkoniyatiga ega.

Ta'lim traektoriyasi bo'ylab rivojlanish natijalarini talaba tomonidan yaratilgan mahsulotga e'tibor qaratish orqali tekshirish mumkin: ular bilan standart yoki ijodiy vaziyatda ishlash ko'nikmalarida (aqliy, kognitiv, kommunikativ) amalga oshiriladigan bilimlar. Bundan tashqari, talabaning traektoriyasi bo'ylab o'z vaqtida yo'lini baholash yoki tuzatish uchun doimiy fikr mulohazalar zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish" tog'risidagi 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-

sonli Farmoni.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Pedagogik ta'lim sohasini yanada rivojlantirish chora tadbirlari" to'g'risidagi 2020 yil 27 fevraldagi PQ-4623- sonli qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayoning tashkil etish bilan bog'liq tizimni takomillashtirish chora tadbirlari" to'g'risidagi 2020-yil 31-dekabr VM-824 - sonli qarori
4. Мирзоев Р.Р. Педагогические аспекты подготовки преподавателей к работе в условиях кредитной системы образования: дис. ... канд. пед. наук. – Курган-Тюбе, 2010. – 189 с.
5. Уразалиева Р.И. Кредитно-модульная система организации обучения как фактор формирования умений самообразовательности студента: дис. ...канд. пед. наук. – Оренбург, 2010. – 98с.
6. Мирзоев Р.Р. Педагогические аспекты подготовки преподавателей к работе в условиях кредитной системы образования: дис. ... канд. пед. наук. – Курган-Тюбе, 2010. – 189 с.
7. Уразалиева Р.И. Кредитно-модульная система организации обучения как фактор формирования умений самообразовательности студента: дис. ...канд. пед. наук. – Оренбург, 2010. – 98с.